

Ryhmät 2026

Harjoitus 2: ratkaisuja

1. Määritä kertolaskun laskutaulu kongruenssiluokilla modulo 8.

Ratkaisu. Merkitään kongruenssiluokkaa $a + 8\mathbb{Z} \in \mathbb{Z}/8\mathbb{Z}$ edustajalla $r \equiv a \pmod{8}$, jolle pätee $0 \leq r \leq 7$.

$\cdot$	0	1	2	3	4	5	6	7
0	0	0	0	0	0	0	0	0
1	0	1	2	3	4	5	6	7
2	0	2	4	6	0	2	4	6
3	0	3	6	1	4	7	2	5
4	0	4	0	4	0	4	0	4
5	0	5	2	7	4	1	6	3
6	0	6	4	2	0	6	4	2
7	0	7	6	5	4	3	2	1

2. Minkä kurssilla käsitellyn ryhmän kanssa ryhmä $(\mathbb{Z}/12\mathbb{Z})^\times$ on isomorfinen?

Ratkaisu. Määritelmän ja Seurauksen 8.22 nojalla

$$(\mathbb{Z}/12\mathbb{Z})^\times = \{1 + 12\mathbb{Z}, 5 + 12\mathbb{Z}, 7 + 12\mathbb{Z}, 11 + 12\mathbb{Z}\}.$$

Ryhmän $(\mathbb{Z}/12\mathbb{Z})^\times$ laskutaulu on

$\cdot$	1	5	7	11
1	1	5	7	11
5	5	1	11	7
7	7	11	1	5
11	11	7	5	1

(1)

kun merkitsemme kongruenssiluokkaa $k + 12\mathbb{Z}$ edustajallaan $k \in \{1, 5, 7, 11\}$.

Vertaamalla laskutaulua (1) ja ryhmän K_4 laskutaulua (8.1), huomaamme, että

$$(\mathbb{Z}/12\mathbb{Z})^\times \cong K_4.$$

3. Osoita, että H_3 on ryhmä.

Ratkaisu. Reaalikertoimiset kääntyvät 3×3 -matriisit muodostavat Proposition 9.11 nojalla ryhmän $GL_3(\mathbb{R})$. Tämä tulos käydään vasta harjoitusten päivänä luennolla, mutta sitä voi käyttää. Ilman tätä tulosta pitää alla olevien laskelmien lisäksi todeta, että 3×3 -matriisien kertolasku indusoi laskutoimituksen joukkoon H_3 , koska H_3 on vakaa, katso (2). Indusoitu laskutoimitus on assosiatiiivinen. Lisäksi käänteisalkion toimivuus pitää tarkastaa molemmilta puolilta.

Käytämme aliryhmätestiä Propositio 9.4(2). Kaikkien joukon H_3 matriisien determinantti on 1, joten $H_3 \subset SL_2(\mathbb{R}) \leq GL_3(\mathbb{R})$. Matriisien kertolaskun neutraalialkio

$\begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix}$ on joukossa H_3 , joten H_3 ei ole tyhjä joukko.

Osoitetaan, että H_3 on vakaa matriisien kertolaskulle: Olkoot $a, y, z, x', y', z' \in \mathbb{R}$. Tällöin

$$\begin{pmatrix} 1 & x & z \\ 0 & 1 & y \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & x' & z' \\ 0 & 1 & y' \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1 & x+x' & z+z'+xy' \\ 0 & 1 & y+y' \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} \in H_3, \quad (2)$$

joten H_3 on vakaa ja matriisien kertolasku indusoi assosiattiivisen laskutoimituksen joukkoon H_3 .

Lisäksi yhtälöstä (2) näemme, että kaikille $x, y, z \in \mathbb{R}$ pätee

$$\begin{pmatrix} 1 & x & z \\ 0 & 1 & y \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix}^{-1} = \begin{pmatrix} 1 & -x & -z+xy \\ 0 & 1 & -y \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} \in H_3,$$

joten aliryhmätestin nojalla $H_3 \leq \text{SL}_2(\mathbb{R})$.

4. Osoita, että ryhmä H_3 ei ole isomorfinen ryhmän $(\mathbb{R}^3, +)$ kanssa.

Ratkaisu. Jos ryhmät olisivat isomorfisia, niin H_3 olisi kommutatiivinen Proposition 8.16(4) nojalla, koska $\mathbb{R}^3$ on kommutatiivinen esimerkiksi Proposition 8.10/Esimerkin 8.11 nojalla. Kuitenkin pätee esimerkiksi

$$\begin{pmatrix} 1 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1 & 1 & 1 \\ 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} \neq \begin{pmatrix} 1 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix},$$

joten H_3 ei ole kommutatiivinen. Tämän voi todeta monella muullakin esimerkillä.

Ryhmän G keskus on

$$Z(G) = \{z \in G : zg = gz \text{ kaikilla } g \in G\}.$$

5. Olkoon G ryhmä. Osoita, että $Z(G) \leq G$.

Ratkaisu. Neutraalialkio on keskuksessa, joten $Z(G)$ ei ole tyhjä. Olkoot $z, w \in Z(G)$. Tällöin assosiattiivisuuden ja keskuksen määritelmän nojalla kaikille $g \in G$ pätee

$$(zw)g = z(wg) = z(gw) = (zg)w = (gz)w = g(zw),$$

joten $zw \in Z(G)$. Lisäksi Proposition 8.3(4) ja oletuksen $z \in Z(G)$ nojalla saadaan

$$z^{-1}g = (g^{-1}z)^{-1} = (zg^{-1})^{-1} = gz^{-1}, \quad (3)$$

joten $z^{-1} \in Z(G)$. Aliryhmätestin nojalla $Z(G) \leq G$.

Sen, että $z^{-1} \in Z(G)$ kaikille $z \in Z(G)$ voi osoittaa yhtälökettjun (3) sijaan myös esimerkiksi näin:

$$z^{-1}g = z^{-1}gzz^{-1} = z^{-1}zgz^{-1} = gz^{-1}.$$

6. Olkoon X joukko ja olkoon $x_0 \in X$. Olkoon

$$F = \{f \in \text{Perm}(X) : f(x_0) = x_0\}$$

Osoita, että $F \leq \text{Perm}(X)$.

Ratkaisu. Identtiselle kuvaukselle $\text{id}_X: X \rightarrow X$, $\text{id}_X(x) = x$, pätee $\text{id}_X(x_0) = x_0$. Siis $\text{id}_X \in F$, joten $F \neq \emptyset$. Jos $f, g \in F$, niin $f \circ g(x_0) = f(g(x_0)) = f(x_0) = x_0$, joten $f \circ g \in F$. Jos $f \in F$, niin $x_0 = f^{-1} \circ f(x_0) = f^{-1}(x_0)$, joten $f^{-1} \in F$. Väite seuraa aliryhmäteestistä.

7. Todista Propositio 9.17(2).

Ratkaisu. Olkoot $e \in G$ ja $e' \in G'$ ryhmien G ja G' neutraalialkiot. Olkoon $H' \leq G'$. Tällöin $e' \in H'$ ja $\phi(e) = e'$, joten $e \in \phi^{-1}(H')$. Olkoot $g, h \in \phi^{-1}(H')$. Tällöin siis $\phi(g), \phi(h) \in H'$. Proposition 8.17 nojalla

$$\phi(gh^{-1}) = \phi(g)\phi(h^{-1}) = \phi(g)\phi(h)^{-1} \in H',$$

koska $H' \leq G'$. Aliryhmäteestin nojalla $\phi^{-1}(H') \leq G$.

8. Olkoot X ja Y epätyhjiä joukkoja ja olkoon $f: X \rightarrow Y$ bijektio. Osoita, että permutaatioryhmät $\text{Perm}(X)$ ja $\text{Perm}(Y)$ ovat isomorfisia.

Ratkaisu. Jos $b \in \text{Perm}(X)$, niin $f \circ b \circ f^{-1}: Y \rightarrow Y$ on bijektioiden yhdistettynä kuvauksena bijektio, joten se on ryhmän $\text{Perm}(Y)$ alkio. Kuvaus $\Phi: \text{Perm}(X) \rightarrow \text{Perm}(Y)$, $\Phi(b) = f \circ b \circ f^{-1}$ on homomorfismi, sillä kaikille $b_1, b_2 \in \text{Perm}(X)$ pätee

$$\Phi(b_1 \circ b_2) = f \circ b_1 \circ b_2 \circ f^{-1} = f \circ b_1 \circ f^{-1} \circ f \circ b_2 \circ f^{-1} = \Phi(b_1) \circ \Phi(b_2).$$

Olkoon $\tilde{b} \in \text{Perm}(Y)$. Tällöin $f^{-1} \circ \tilde{b} \circ f \in \text{Perm}(X)$ ja

$$\Phi(f^{-1} \circ \tilde{b} \circ f) = f \circ f^{-1} \circ \tilde{b} \circ f \circ f^{-1} = \tilde{b},$$

joten Φ on surjektio. Jos $\Phi(b) = \text{id}_Y$, niin $f \circ b \circ f^{-1} = \text{id}_Y$, joten

$$f \circ b = f \circ b \circ f^{-1} \circ f = \text{id}_Y \circ f = f.$$

Siis

$$b = f^{-1} \circ f \circ b = f^{-1} \circ f = \text{id}_X,$$

joten $\ker \Phi = \{\text{id}_X\}$. Proposition 9.20 nojalla Φ on injektio. Siis Φ on bijektio, joten se on isomorfismi.

Toinen tapa osoittaa, että ϕ on bijektio, on näyttää, että kuvaus $\Psi: \text{Perm}(Y) \rightarrow \text{Perm}(X)$, $\Psi(c) = f^{-1} \circ c \circ f$ on kuvauksen Φ käänteiskuvaus: Jokaiselle $b \in \text{Perm}(X)$ ja jokaiselle $c \in \text{Perm}(Y)$ pätee

$$\Psi \circ \Phi(b) = f^{-1} \circ f \circ b \circ f^{-1} \circ f = b$$

ja

$$\Phi \circ \Psi(c) = f \circ f^{-1} \circ c \circ f \circ f^{-1} = c,$$

joten $\Psi \circ \Phi = \text{id}_{\text{Perm}(X)}$ ja $\Phi \circ \Psi = \text{id}_{\text{Perm}(Y)}$. Siis $\Psi = \Phi^{-1}$.